

УДК: 376.016:62-028.31]-056.36(075.3)

Ірина Абакумова
аспірант відділу освіти дітей
з порушеннями інтелектуального розвитку
abakumovairina81@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3063-3960

Iryna Abakumova
Researcher of the Department of Education of Children
with Intellectual Disabilities
abakumovairina81@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3063-3960

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
м. Київ, Україна
вул. Берлінського 9, м. Київ,
04060, Україна

Institute of Special Pedagogy and Psychology
named Mykola Yarmachenko of the National Academy of Pedagogical Sciences of
Ukraine, Kyiv Ukraine
9 Berlinsky st., Kyiv,
04060, Ukraine

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

THE PROBLEM OF ORGANIZING THE VOCATIONAL TRAINING OF STUDENTS WITH INTELLECTUAL DEVELOPMENT DISABILITIES

Анотація. У статті розглядається питання професійно-трудової підготовки учнів в системі освіти з метою забезпечення їхньої соціальної адаптації, дається тлумачення поняття «професійно-трудова компетентність випускника спеціальної школи». Метою статті є висвітлення організації професійно-трудової підготовки учнів з порушеннями інтелекту в психолого–педагогічній літературі. У дослідженні, для досягнення поставленої мети, були використані методи аналізу, систематизації та узагальнення матеріалу. Автором представлено аналіз психолого-педагогічних досліджень вітчизняних науковців з проблем соціально-трудової адаптації випускників спеціальних закладів освіти, які мають інтелектуальні порушення. Названо труднощі працевлаштування і соціалізації цих підлітків та чинники, якими вони обумовлені. Узагальнено доробки вітчизняної спеціальної педагогіки і психології, що сприяли становленню й розвитку професійного-трудового

навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в Україні: врахування індивідуальних пізнавальних можливостей, особистісних потреб; застосування диференційованого підходу до комплектування класів; формування мотиваційної сфери дітей; створення системи професійно-трудового навчання в закладах освіти. Наведено основні положення нормативно-правової бази, які регулюють організацію професійно-трудового навчання в спеціальній загальноосвітній школі в сучасних умовах. Показано роль і місце вчителя трудового навчання в процесі професійного самовизначення підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку. Окреслено проблему удосконалення змісту навчальних програм, розроблення варіативного змісту професійно-трудової підготовки учнів відповідно їхніх психофізичних можливостей та потреб. Наголошується на можливості розв'язання поставленої проблеми в навчальному процесі спеціальної школи шляхом формування в учнів професійно-трудової компетентності як інтегрованого результату педагогічного, психологічного і соціального впливів в системі професійно-трудового навчання. Акцентується увага на врахуванні рівня розвитку пізнавальної, емоційно-вольової та комунікативної діяльності школярів, їхніх інтересів та здібностей, забезпечення корекційно-розвивальної складової професійно-трудового навчання.

***Ключові слова:** освіта; спеціальна педагогіка; діти з порушеннями інтелекту; нормативно-правові акти; професійно-трудова компетентність; спеціальна школа.*

Abstract. The article considers the issue of vocational training of students in the education system in order to ensure their social adaptation, gives an interpretation of the concept of "vocational competence of a graduate of a special school." The purpose of the article is to highlight the organization of vocational training of students with intellectual disabilities in the psychological and pedagogical literature. In the study, to achieve this goal, methods of analysis, systematization and generalization of the material were used. The author presents an analysis of psychological and pedagogical research of domestic scientists on the problems of social and labor adaptation of graduates of special educational institutions who have intellectual disabilities. The difficulties of employment and socialization of these adolescents and the factors that cause them are named. The achievements of domestic special pedagogy and psychology that contributed to the formation and development of vocational training of students with intellectual disabilities in Ukraine are summarized: taking into account individual cognitive abilities, personal needs; application of a differentiated approach to the acquisition of classes; formation of children's motivational sphere; creation of a system of vocational training in educational institutions. The main provisions of the legal framework governing the organization of vocational training in a special secondary school in modern conditions are presented. The role and place of a teacher of labor education in the process of professional self-determination of adolescents with intellectual disabilities is

shown. The problem of improving the content of educational programs, development of variable content of vocational training of students according to their psychophysical abilities and needs is outlined. Emphasis is placed on the possibility of solving the problem in the educational process of a special school by forming in students vocational competence as an integrated result of pedagogical, psychological and social influences in the system of vocational training. Emphasis is placed on taking into account the level of development of cognitive, emotional, volitional and communicative activities of students, their interests and abilities.

Key words: *education; special pedagogy; children with intellectual disabilities; normative – legal acts; professional and labor competence; special school.*

Актуальність дослідження Актуальність проблеми зумовлена зростанням чисельності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, які розпочинають навчання у спеціальних та загальноосвітніх закладах загальної середньої освіти, з однієї сторони, з іншої – посиленням уваги до їхнього розвитку та інтеграції в суспільне життя.

Щоб досягти успіху та задовільнити різноманітні потреби учнів, зумовлені їхніми здібностями, рівнем розвитку, інтересами та іншими відмінностями, педагогам потрібно змінювати методи навчання, навчальне середовище, матеріали. Педагоги, котрі досягають успіху в навчанні дітей з особливими освітніми потребами, застосовують різноманітні методи навчання, які змінюються залежно від спеціальних потреб учня.

Нині у сучасних моделях навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку задаються принципово нові погляди на розвиток особистості дитини як активного учасника освітнього процесу. У цьому контексті ключовими завданнями постають, насамперед, нові стратегії надання освітніх послуг дітям із порушеннями інтелектуального розвитку, зокрема шляхом спеціально організованого професійно-трудоного навчання у комплексі з корекційно-розвивальною роботою.

Отже, з огляду на теоретичні узагальнення, можна констатувати, що поза увагою науковців залишаються важливі питання професійно-трудоної підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, яка б охоплювала

основну школу, та в якій закладається базис для подальшої професійно-трудової освіти осіб із порушеннями інтелекту в умовах ринкових відносин.

Водночас наявність різних науково-методичних засад у розумінні конкретної сторони проблеми пояснюють розрізненість досліджень і невпорядкованість організації професійно-трудової підготовки школярів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. У сучасних наукових дослідженнях проблема професійно-трудового навчання учнів з особливими освітніми потребами привертає все більшу увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників.

У дослідженнях науковців проблема професійно-трудової підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку належить до однієї з найактуальніших. Провідне місце в дослідженнях І. Беха, В. Бондаря, А. Висоцької, Г. Дульнєва, В. Засенка, В. Карвяліса, Г. Мерсіянової, С. Мирського, В. Синьова, І. Татячикової, К. Турчинської, О. Хохліної, О. Чеботарьової відводиться вивченню корекційно-розвивальної спрямованості педагогічного процесу і, передусім, трудового та професійно-трудового навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, якому надається особлива роль у компенсації порушень розвитку дитини.

На систему професійно-трудового навчання в спеціальній школі сьогодні покладаються нові завдання – підготовка випускників, які здатні запропонувати якісні послуги на ринку праці. Ефективність цієї роботи визначається різними показниками, критеріями: рівнем соціалізації випускників школи, показниками професійно-трудової адаптації (О. Агавелян, В. Бондар, А. Висоцька, А. Карвяліс, С. Мирський, Г. Мерсіянова, К. Рейда, В. Товстоган, О. Хохліна та ін.), соціальної адаптації (В. Засенко, А. Кирилова, Н. Коркунов, А. Погосов, В. Синьов, І. Татяничкова та ін.), побутової (Н. Видрич, Л. Дробот, С. Конопляста, Г. Мерсіянова, А. Раку, В. Старцева), виробничої психологічної адаптації (А. Висоцька), «соціальної зрілості» (В. Бондар), результатами працевлаштування, зокрема, продовженням трудової діяльності за професійним

напрямом, обраним у школі, чи після закінчення СПТУ – «професійною стійкістю» (К. Турчинська).

Метою дослідження є висвітлення організації професійно-трудової підготовки учнів з порушеннями інтелектуального розвитку в психолого-педагогічній літературі.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети були використані методи аналізу, систематизації та узагальнення матеріалу.

Результати дослідження. Дослідження зазначеної проблеми базується на теорії корекційно-розвиваючого навчання, започаткованої Л. Виготським та в подальшому досліджуваної такими вченими, як Г. Дульневим, І. Єременко, О. Лурія, М. Певзнер, Б. Пінським, В. Синьовим, Н. Стадненко, Ж. Шиф та ін. (Мерсіянова, 2012:6).

На всіх етапах розвитку теорії і практики навчання й виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку вівся активний пошук педагогічних засобів використання їхньої праці з метою психічного розвитку дітей і підготовки їх до самостійного життя. У світлі розв'язання цього завдання ставилися та розроблялися питання психолого-педагогічного вивчення учнів, удосконалювалися зміст і методи виховання і навчання в спеціальній школі, формувалася система професійно-трудового навчання, добиралися профілі підготовки дітей до самостійної праці. Усі ці питання розглядалися насамперед в аспекті проблеми коригування порушень інтелектуального розвитку учнів. Однак глибший аналіз тих чи інших теоретичних підходів щодо розв'язання корекційних завдань показав, що і визначення змісту корекційної роботи в школі, і розуміння дидактичних шляхів коригування порушень розвитку учнів залежали від того, як розв'язувалась загальніша проблема – проблема соціальної спрямованості виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Особливо це виявляється при аналізі системи трудового навчання, що здійснювалося відповідного до тієї чи іншої концепції соціальної спрямованості навчально-виховного процесу спеціальної школи.

Спираючись на теорію Л.С. Виготського про первинні і вторинні дефекти, Ж. І. Шиф підкреслює необхідність аналізувати поведінку кожного вихованця спеціальної школи у його розвитку, виявляючи резерви позитивних можливостей, які на її думку можуть слугувати опорою для компенсації недоліків. У цьому власне й полягає індивідуалізація корекційно-виховного впливу процесу навчання. Трудове навчання за умови цілеспрямованої його організації відіграє важливу роль у розвитку пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, підвищення інтересу й активності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку у процесі вивчення загальноосвітніх предметів (Бондар, Рейда, 2010: 13-14,21).

Видатний європейський вчений Е. Сеген виділяв ручну працю, як засіб морального та фізичного виховання, що розвиває активність, волю, мислення та бореться з байдужістю учнів до трудової діяльності та її результату. Кожна дитина має бути включена в доступну трудову діяльність (Бондар, 2005:2).

У складі освітнього процесу спеціальної школи уроки трудового навчання мають професійне спрямування й розглядаються як підготовка учнів до самостійної трудової діяльності. Завдання трудової підготовки вирішують шляхом виховання в учнів готовності до виконання трудових завдань на основі формування системи техніко-технологічних знань, професійних умінь із спеціальності, яку мають опанувати школярі (Мерсіанова, 2012: 5).

Професійно-трудова підготовку вчені здебільшого розглядають у складі соціальної адаптації, тим самим вказуючи на важливість зв'язку професійної діяльності з соціальними потребами особистості (Товстоган, 2014:228).

В.М. Синьов визначав соціальну адаптацію, як процес і результат пристосування людини до соціального середовища на основі оволодіння соціально-нормативною поведінкою, виконання вимог суспільства, які ставляться до особистості у відповідних ситуаціях (Синьов, 2007:20).

Відповідно до освітніх державних стандартів основними критеріями сформованості навчальних досягнень випускника загальноосвітньої школи є

компетентності – інтегровані показники, які в майбутньому забезпечать конкурентноспроможність особистості на ринку праці (Товстоган, 2015:315).

Основою професійно-трудової компетентності випускника спеціальної школи є соціально-трудова зрілість, що базується на педагогічному, психологічному та трудовому аспектах навчання та виховання особистості.

На думку В.І. Бондаря серед критеріїв сформованості соціально-трудової компетентності варто виділити такі: світогляд, морально-етичні поняття, психологічну готовність особистості до трудової діяльності, опанування та здійснення трудової діяльності у певній галузі, соціальну зрілість особистості та набуття досвіду поведінки в колективі (Бондар, Рейда, 2010:68-69).

Отож, саме забезпечення реалізації професійно-трудової компетентності є головним завданням спеціальної освіти сьогодення. Адже від цього буде залежати здатність особистості долати життєві труднощі та виконувати навчальні, професійні завдання. Професійно-трудова підготовка у спеціальній школі, має спрямовуватись на забезпечення оволодіння учнями загальнотрудових та початкових професійних навичок, включаючи соціально-професійну орієнтацію.

Соціально-професійна орієнтація – це комплексна система форм, методів, засобів, заходів, яка цілеспрямовано використовується для засвоєння певної системи знань і моделей поведінки, що дають змогу молодим людям з порушеннями інтелектуального розвитку функціонувати в суспільстві відповідно до своїх можливостей. Забезпечення здійснення соціально-професійної орієнтації на уроках трудового навчання реалізується через чітко визначену освітню модель,

яка включає створення необхідних умов для системного засвоєння та використання в побутово-соціальному та професійному житті отриманих техніко-технологічних знань, умінь та навичок.

Щоб бути готовими до самостійного дорослого життя, учням з інтелектуальними порушеннями необхідно мати запас практичних знань, певну

професійно-трудова підготовку, вміти адаптуватися і правильно будувати взаємовідносини з оточуючими.

Найбільші труднощі при виконанні практичних завдань у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку виникають тоді, коли їм доводиться виконувати певні розумові дії. Цими діями є ті, які лежать в основі високого рівня самостійності й цілеспрямованості у праці, – уміння створювати орієнтувальну основу з будь-якого виду практичної діяльності, уміння планувати хід роботи, контролювати її якість, встановлювати причини можливих перешкод та долати їх. Внаслідок інертності, стереотипності нервових процесів учні важко переключаються з одного виду діяльності на інший, не переносять вироблені в одній ситуації навички на іншу (Бондар, Рейда, 2010:31).

Тому основною метою професійно-трудової підготовки є процес формування здатності учня максимально самостійно, відповідно до індивідуальних можливостей, організовувати власне побутове життя та виконувати професійно-трудові обов'язки, отримані під час навчання.

Завданнями професійно-трудової підготовки є: формувати уявлення про важливість трудової діяльності; про виробництво та його роль в реалізації професійно-трудових завдань; отримання учнями досвіду виконання системних трудових операцій та усвідомлення значущості праці; забезпечення умов для самореалізації учнів відповідно до періоду професійно-трудової підготовки; професійне самовизначення учнів.

До корекційно-розвивальних завдань професійно-трудової підготовки відносяться: розвиток пізнавальних можливостей особистості, їхньої емоційно-вольової сфери, психомоторних навичок; мотивації до формування професійних інтересів; заохочення учнів до охайності, працелюбності, дисциплінованості, організованості і дбайливого ставлення до оточуючого середовища, особистих речей та виробничого обладнання (Чеботарьова, 2019:364).

Професійно-трудова підготовка учнів спеціальної школи має враховувати диференційований підхід, а саме – враховувати індивідуальні

пізнавальні можливості учнів, особистісні потреби, матеріально-технічні можливості школи, професійність вчителів, зв'язок школи з виробництвом.

Що ж стосується диференційованого підходу безпосередньо на уроках трудового навчання, то він реалізується через дозування навантаження, вибір складності завдань, прийоми та темп навчання, спрощення або підсилення характеру праці. Допомога учням, аналіз та оцінка результатів діяльності також відбувається відповідно до індивідуальних можливостей школярів з порушеннями інтелектуального розвитку.

В процесі формування загальнотрудових умінь актуальним є надання учневі індивідуальної допомоги (загальної, вербальної, практичної).

Загальна допомога включає в себе мотивацію учня, заохочення найменших його успіхів, акцентування уваги на інструкціях та конкретних аспектах виконання завдань. Практична допомога здійснюється в тому випадку, коли учневі складно самостійно виконати трудові операції. Тоді вчитель демонструє послідовність виконання дій або виконує їх разом з учнем. Вербальна допомога складається з повторення змісту, з'ясування причин, що викликали труднощі під час виконання завдання. Реалізується через загальні відкриті питання різного виду узагальненості, підказки; конкретні, що містять деталі, ознаки предмета; навідні або такі, що вже містять у собі відповідь та інші види питань, що допоможуть учневі опанувати завдання.

Для того, щоб діяльність учнів з порушеннями інтелектуального розвитку стала усвідомленою та самостійною, вчителю варто поступово ослаблювати практичну допомогу та надавати перевагу вербальній. Або поєднувати ці два види допомоги. А також, своєчасна допомога учневі стане запорукою позитивного ставлення до праці в цілому, та виконанню конкретних завдань.

Важливу роль у досягненні цієї мети відіграє формування в учнів різних видів самоконтролю. Самоконтроль має включати розуміння вимог до остаточного результату виконання завдання, через аналіз відповідних інструкцій та оцінку результату виконаної роботи. Учні мають володіти

вмінням поточного та підсумкового контролю, що містять не лише порівняння зі зразком, а і контроль допущених, у процесі виконання завдання, помилок. Для формування адекватної самооцінки учня, вчителів важливо проводити оцінювання його діяльності за чіткими вимогами та зрозумілими учневі критеріями (Хохліна, 2000: 135).

Разом з цим, завданням спеціальної школи продовжує бути створення таких умов, при яких учні змогли б опанувати загальні і спеціальні трудові навички, оволодіти спеціальними прийомами виробництва, мати уявлення про структуру господарської діяльності, трудових, виробничих та технологічних процесів. Під час професійно-трудової підготовки учні мають навчитися організовувати своє робоче місце, планувати послідовність виконання завдань, контролювати хід виконання поставлених перед ними завдань, оцінювати результат своєї праці. Така організація професійно-трудової підготовки сприяє забезпеченню професійної освіти та самостійної трудової діяльності з подальшим працевлаштуванням випускників спеціальних шкіл.

К.М.Турчинська результативність соціально-трудової адаптації розглядає в напрямку професійної сталості, до якої належать: інтенсивність, дієвість і сталість професійної спрямованості (Турчинська, 1976: 25).

В.С. Товстоган професійно-трудову сталість трактує як стійко умотивовану, позитивно забарвлену та максимально тривалу в часу діяльність, за отриманим в процесі професійного навчання, фахом (Товстоган, 2014:230).

Висоцька А.М. акцентувала свою увагу на виробничій адаптації – процесі взаємодії працівника та організації, що відбувається на основі виробничої діяльності. До видів виробничої адаптації відносять:

- 1) Формальновиробнича – адаптація до формальної організації виробництва, яка регулює поведінку членів даної організації;
- 2) соціально-психологічна, яка включає систему психологічних міжособистісних стосунків;
- 3) професійна адаптація – процес становлення людини як професіонала (Висоцька, 1992: 20-22).

Серед найважливіших є саме початковий етап виробничої адаптації, від якого і будуть залежати подальші етапи та виробнича адаптація в цілому.

Однак, світові та вітчизняні соціально-економічні зміни позначаються на актуальності освітніх та виховних технологій теперішнього покоління взагалі, та зокрема спричиняє труднощі в процесі соціально-трудової адаптації учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. Це пояснюється побудовою нинішнього ринку праці, та низьким рівнем конкурентноспроможності випускників спеціальних шкіл. На виробництві використовують новітні технології та переважно автоматизацію процесів, що також ускладнює соціально-трудову адаптацію та професійну сталість молоді з порушеннями інтелектуального розвитку (Мерсіянова, 2012: 4).

Відповідно до досліджень, проведених В.С. Товстоганом, стало зрозуміло, що лише не великий відсоток (14%) від загальної кількості обстежених, які закінчили СПТУ (за професією, якій навчалися у школі), змогли продовжити діяльність на виробництві. Також варто зазначити, що рівень успішності в школі відповідав рівню опанування завдань і на виробництві. Дещо більший відсоток випускників (22%) було працевлаштовано за відмінними від отриманих спеціальностей. Основна ж частина випускників залишилась не працевлаштованою. Усі вони, нажаль, не використовують отримані на уроках трудового навчання спеціальні знання та вміння, а також, через відсутність цензової освіти, не мають можливості отримати іншу спеціальність у майбутньому.

Таким чином, за професіями, яким навчають учнів у спеціальних школах, а саме: швачка, столяр, чоботар (ремонт взуття), квітникар, будівельник та ін., випускники працевлаштовуються рідко. Це негативно позначається на процесі їхньої виробничої, соціальної, психологічної адаптації. Автоматизація виробництва звужує обсяг ручних операцій, одночасно підвищуючи рівень вимог до технологічних знань. За таких умов підготовка учнів спеціальної школи до праці на виробництві великою мірою визначається рівнем їхнього загального і спеціального навчання, яке дає змогу усвідомлено ставитися до

цілісного виробничого процесу. Не сформованість в учнів з порушеннями інтелектуального розвитку достатнього запасу загальноосвітніх і спеціальних знань знижує можливість їхньої підготовки до роботи в умовах поточно-операційного виробництва (Бондар, Рейда, 2010:28).

Серед чинників, що зумовлюють труднощі у працевлаштуванні випускників також виступає низький рівень мотивації батьків (опікунів), близькими не беруться до уваги психофізичні можливості підлітка, структура і рівень вираженості порушення інтелектуального розвитку.

Здебільшого учні 5-8 класів, розмірковуючи про бажану професію, не обирають її серед представлених шкільною професійно-трудовою підготовкою, а опираються на власні відчуття та емоційні схильності, нехтуючи аналізом власних можливостей. Хоча більшість учнів до моменту випуску зі школи дають вже більш реальну оцінку власних вмінь, все одно їхні уявлення про професії залишаються поверхневими та розмитими. Поступово вирішувати цю проблему можливо шляхом планування та впровадження необхідних змін методичних підходів у освітній процес, відновлюючи взаємодію змістових, процесуальних, мотиваційних компонентів навчальної діяльності. Необхідно не нехтувати рефлексією та більше заохочувати учнів до самостійної діяльності, що є основою трудової компетентності (Товстоган, 2015:315). Одним із провідних принципів побудови змісту професійно-трудової підготовки в спеціальній школі є принцип його соціальної значущості. Тому при виборі спеціальностей, за якими має здійснюватися професійно-трудове навчання, варто виходити з того, наскільки вони є важливими та потрібними для суспільства (Бондар, Рейда, 2010: 28).

Також варто зазначити, що організацію професійно-трудового навчання в спеціальній загальноосвітній школі регулюють положення нормативно-правової бази. А саме – «Закон про освіту», «Державний стандарт початкової освіти», «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів», «Положення про спеціальну школу», (Мерсіянова, 2012:10).

Ефективність системи роботи школи визначається єдиним задумом, що пронизує діяльність педагогічного колективу єдиною педагогічною

установкою, єдиним розумінням навчально-виховних завдань, особливим підходом до вибору засобів їх реалізації; оригінальністю, своєрідністю методичної системи; творчим підходом до використання досвіду інших педагогів у межах поставлених мети і завдань (Бондар, Рейда, 2010: 39).

Успішне виконання поставлених перед спеціальною школою завдань також залежить від наукової організації професійно-трудової підготовки, рівня володіння методикою викладання та прийомами організації корекційно-виховного процесу, творчої мотивації педагога. Вчитель трудового навчання має авторитетний вплив в процесі професійного самовизначення підлітків з порушеннями інтелектуального розвитку. Тому він має володіти крім описаних вище компетенцій, ще й особистісними установками (За К. Роджерсом), що сприяють гармонійному розвитку особистості учня. До першої установки відносять щирість або конгруентність – здатність людини усвідомлювати та щиро висловлювати власні почуття, приймати їх, виражати у прийнятних формах, не ображаючи дітей (говорити про свої переживання – «Я-повідомлення»). Друга установка – безумовне прийняття та позитивне ставлення до учня. Ця установка характеризується внутрішньою впевненістю вчителя в можливостях та здібностях кожного учня. У вітчизняній науці цю установку називають ще педагогічним оптимізмом, що транслює вчитель кожному з своїх учнів. Третьою установкою педагога є емпатія та всі її складові. Це відчуття вчителем внутрішнього світу та поведінки кожного учня з його внутрішньої позиції, наче його очима. К.Роджерсом також були розроблені прийоми емпатійного слухання, метою якого є підтримка співрозмовника та переконання його в тому, що його проблема сприймається, як важлива (Орлов, 2002: 79).

Гуманістичний напрямок освіти заохочує педагога до використання творчого підходу та імпровізації під час взаємодії з учнями. Важливим є використання педагогом будь-якої непрогнозованої ситуації, як можливості розвитку учня з порушеннями інтелектуального розвитку (Супрун, 2013: 328-332).

З огляду на корекційно-розвивальну спрямованість змісту програми професійно-трудової підготовки у спеціальній школі, можна рекомендувати

запровадження нових професійних напрямків. Зміст цих напрямків має сприяти корекції, розвитку психофізичних можливостей школярів з порушеннями інтелектуального розвитку та подальшій успішній соціально-трудовій адаптації.

Також особливо важливо спостерігати за професійними схильностями підлітків, цікавістю до певних різновидів діяльності. Такі спостереження дають можливість для розвитку та корекції потрібних якостей учнів, безпосередньо через застосування диференційованого підходу до навчання.

Для забезпечення корекційно-розвивальної складової професійно-трудової підготовки важливо вдосконалювати матеріально-технічну базу школи та застосувати сучасні технології, обладнання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що професійно-трудова підготовка учнів з порушеннями інтелектуального розвитку має бути спрямована на формування професійно-трудової компетентності, як здатності застосовувати на практиці отримані професійні знання, вміння та навички. Для досягнення цієї мети необхідно адаптовувати освітні програми, враховуючи рівень розвитку пізнавальної, емоційно-вольової та комунікативної діяльності школярів, їхніх інтересів та здібностей. Невід'ємною складовою професійно-трудової підготовки є соціально-професійна орієнтація, яка реалізується через засвоєння та застосування насамперед у побуті, а також, під час виконання професійних обов'язків, отриманих в школі техніко-технологічних знань, умінь та навичок.

Література

1. Бех І.Д. (1998) Особистісно зорієнтоване виховання. Київ, ІЗМН МО України, 1998. 203.
2. Бондар В.І. (2005) Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці. Київ, Наш час. 176.
3. Бондар В.І., Рейда К.В. (2010) Особливості формування трудової компетентності розумово відсталих учнів. Київ, МП Леся.168.
4. Висоцкая А.М. (1992) Повышение эффективности производственной адаптации выпускников вспомогательной школы в процессе обучения швейному делу. Кировоград. 39.
5. Мерсіянова Г.М. (2012) Професійно-трудове навчання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей. Київ, Педагогічна думка. 80.
6. Мирский С.Л. (1980) Методика профессионально-трудового обучения во вспомогательной школе. Москва, Просвещение.183.

7. Орлов А.Б. (2002) Человекоцентрированный подход в психологии, психотерапии, образовании и политике (к 100-летию со дня рождения К. Роджерса). Вопросы психологи, (2), 272.
8. Роджерс К. (2002) Свобода учиться. Москва, Смысл. 527.
9. Синьов В.М. (2007) Корекційна психопедагогіка. Київ, Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 238.
10. Супрун М. (2013) Особистість педагога-дефектолога – запорука успіху в питаннях вирішення завдань соціалізації вихованців спеціального закладу освіти. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Педагогічні науки, (123(2)), 328-332.
11. Товстоган В.С. (2014) Формування професійно-трудової компетентності учнів допоміжних шкіл як умова успішної соціалізації. Науковий часопис Національного пед. університету імені М.П. Драгоманова, (19). Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наук. пр. Київ, НПУ імені М.П. Драгоманова (28), 226-232.
12. Товстоган В.С. (2015) Професійно-трудова компетентність як необхідна передумова успішної виробничої адаптації випускників спеціальної школи. Актуальні проблеми корекційної освіти: Мін-во освіти і науки України, НПД Драгоманова ун-ту Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. (5). Кам'янець-Подільський, 312-323.
13. Турчинська К.М. (1976) Профорієнтація во вспомогательной школе. Київ, Радянська школа. 126.
14. Хохліна О.П. (2014) Проблема корекційної спрямованості трудового навчання дітей з інтелектуальними вадами. Актуальні питання корекційної освіти. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, (IV), Кам'янець-Подільський, 412-422.
15. Хохліна О.П. (2000) Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. Київ, Пед. думка. 286.
16. Чеботарьова О. (2019) Допрофесійна підготовка як одна з умов соціалізації учнів з порушеннями інтелектуального розвитку. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць, (15), 363-364.
17. Чеботарьова О.В. (2009) Удосконалення змісту трудового навчання в учнів спеціальної школи. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб., (11), 291-295.

References

1. Bekh I.D. (1998) Osobystisno zoriientovane vykhovannia. [Personally oriented education]. Kyiv, IZMN MO Ukrainy, 1998. 203.
2. Bondar V.I. (2005) Problemy korektsiinoho navchannia u spetsialnii pedahohitsi. [Problems of correctional education in special pedagogy]. Kyiv, Nash chas. 176. [in Ukrainian].
3. Bondar V.I., Reida K.V. (2010) Osoblyvosti formuvannia trudovoi kompetentnosti rozumovo vidstalykh uchniv. [Features of the formation of labor competence of mentally retarded students]. Kyiv, MP Lesia. 168. [in Ukrainian].
4. Vysotskaia A.M. (1992) Povysheniye efektyvnosti proyzvodstvennoi adaptatsyy vypusnykov vspomohatelnoi shkoly v protsesse obucheniya shveinomu delu. [Improving the efficiency of production adaptation of auxiliary school graduates in the process of learning sewing.]. Kyrovohrad. 39. [in Russian].
5. Mersiianova H.M. (2012) Profesiino-trudove navchannia u spetsialnykh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh dlia rozumovo vidstalykh ditei. [Vocational training in special

- secondary schools for mentally retarded children.]. Kyiv, Pedahohichna dumka.80. [in Ukrainian].
6. Myrskyi S.L. (1980) Metodyka professyonalno-trudovoho obuchenyia vo vspomohatelnoi shkole. [Methods of vocational training in the auxiliary school]. Moskva, Prosveshchenye.183. [in Russian].
 7. Orlov A.B. (2002) Chelovekotsentryrovannyi podkhod v psykholohyy, psykhoterapyi, obrazovanny y polytyke (k 100-letyiu so dnia rozhdenyia K. Rodzhersa). [Human-centered approach in psychology, psychotherapy, education and politics (to the 100th anniversary of the birth of K. Rogers)]. Voprosy psykholohy, (2), 272. [in Russian].
 8. Rodzhers K. (2002) Svoboda uchytisia. [Freedom to learn]. Moskva, Smysl.527. [in Russian].
 9. Synov V.M. (2007) Korektsiina psykhopedahohika. [Corrective psychopedagogy]. Kyiv, Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova. 238. [in Ukrainian].
 10. Suprun M. (2013) Osobystist pedahoha-defektoloha – zaporuka uspihku v pytanniakh vyrishennia zavdan sotsializatsii vykhovantsiv spetsialnoho zakladu osvity. [The personality of a special education teacher is a guarantee of success in solving the problems of socialization of pupils of a special educational institution]. Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Pedahohichni nauky, (123(2)), 328-332. [in Ukrainian].
 11. Tovstohan V.S. (2014) Formuvannia profesiino-trudovoi kompetentnosti uchniv dopomizhnykh shkil yak umova uspishnoi sotsializatsii. [Formation of professional and labor competence of students of auxiliary schools as a condition for successful socialization]. Naukovyi chasopys Natsionalnoho ped. universytetu imeni M.P. Drahomanova, (19). Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia. Zb. nauk. pr. Kyiv, NPU imeni M.P. Drahomanova (28), 226-232. [in Ukrainian].
 12. Tovstohan V.S. (2015) Profesiino-trudova kompetentnist yak neobkhidna peredumova uspishnoi vyrobnychoi adaptatsii vypusknikov spetsialnoi shkoly. [Vocational competence as a necessary prerequisite for successful industrial adaptation of graduates of special schools]. Aktualni problemy korektsiinoi osvity: Min-vo osvity i nauky Ukrainy, NPD Drahomanova untu Kamianets- Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. (5). Kamianets-Podilskyi, 312-323. [in Ukrainian].
 13. Turchynska K.M. (1976) Proforyentatsyia vo vspomohatelnoi shkole. [Career guidance in an auxiliary school]. Kyiv, Radianska shkola. 126. [in Ukrainian].
 14. Khokhlina O.P. (2014) Problema korektsiinoi spriamovanosti trudovoho navchannia ditei z intelektualnymi vadamy. [The problem of correctional orientation of labor education of children with intellectual disabilities]. Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, (IV), Kamianets-Podilskyi, 412-422. [in Ukrainian].
 15. Khokhlina O.P. (2000) Psykholoho-pedahohichni osnovy korektsiinoi spriamovanosti trudovoho navchannia uchniv z vadamy rozumovoho rozvytku. [Psychological and pedagogical bases of correctional orientation of labor training of students with intellectual disabilities]. Kyiv, Ped. dumka. 286. [in Ukrainian].
 16. Chebotarova O. (2019) Doprofesiina pidhotovka yak odna z umov sotsializatsii uchniv z porushenniamy intelektualnoho rozvytku. [Pre-vocational training as one of the conditions for socialization of students with intellectual disabilities].Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy: zb. nauk. prats, (15), 363-364. [in Ukrainian].
 17. Chebotarova O.V. (2009) Udoskonalennia zmistu trudovoho navchannia v uchniv spetsialnoi shkoly. [Improving the content of labor training for students of special schools.]. Dydaktychni ta sotsialno-psykholohichni aspekty korektsiinoi roboty u spetsialnii shkoli: Nauk.-metod. zb., (11), 291-295. [in Ukrainian].